

ciált megoldatásával: Ezt követően a tantermi konfliktushelyzet fogalmát és értékelhetőségét, az előkísérlet tanulságait, valamint a konfliktusos nevelési helyzetek tanulók által elképzelt megoldásainak felfogó-értékelő rendszerét taglalja. Külön figyelemre méltó a pedagógiai klíma hatásmechanizmusának elemzése.

Széles áttekintést kapunk a tanító hatóképességének vizsgálatáról, befolyásának méréséről mind a hazai, mind a külföldi irodalomból.

A nevelési stílusok direkt vizsgálata, valamint a tanítói alkalmasság vizsgálatának lehetőségei címszó alatt külön figyelemre méltó a „Konfliktusos nevelési helyzetmegoldások mint a tanítóképzőbe felvételre jelentkezők pedagógiai képességeinek és érzelmeinek kifejeződése” c. fejezet, amely a szakterület művelőinek ad külön segítséget.

Ungárné Komoly Judit kitűzött kutatási célját elérte. Megállapította, hogy indirekt módon vizsgálható a tanító személyisége azon a hatáson keresztül, amelyet a tanulókra gyakorol. Igazolta a konfliktusos nevelési helyzetmegoldásokat, és a tanulókra gyakorolt befolyás mérésének, mint a tanító nevelési stílusát és hatóképességét vizsgáló módszernek a hitelességét. A nevelőiskola kialakításának sikeréhez a *pedagógiai tevékenység minden más szakmánál összetettebb, harmonikusabb személyiséget kíván, s ezért ennek meghatározásában végzett igen tanulságos kutatásai jelentős segítséget adnak közoktatáspolitikánk végrehajtásához.*

Nagy Lajos

GÁSPÁRNÉ ZAUNER ÉVA: MONDÁSVÁLASZTÁS

Budapest 1978. Akadémiai Kiadó, 213 oldal

A személyiség megközelítésének, feltárásának lehetőségei régóta izgatták a pszichológiával és a vele érintkező tudományágakkal foglalkozó kutatókat. *Erick Stern* szerint „mindenkit áthat az a kívánság, hogy a személyiséget minél közelebből és lehetőleg egzakt módon ragadja meg, de ... hogy mit értsünk személyiségen, arra nézve teljesen hiányzik a megállapodás”.¹ Talán ebből is fakad, hogy hatalmas irodalma van a különböző filozófiai és pszichológiai alapokból táplálkozó személyiségelméleteknek.

Valójában a személyiség rendkívül bonyolult képződmény, konkrét, történeti, eleven individuum, amely reális kapcsolatban áll a reális világgal,² ennek megfelelően csak mint társadalmi kategória ragadható meg a maga teljességében. Miután csak az ember individuális sajátosságainak ismeretében és figyelembevételével biztosítható alkotóképességének és erejének legteljesebb fejlődése és fejlesztése,³ a személyiség feltárására irányuló vizsgálatok kezdetei régi eredetűek. A személyiség megismerésének igényét fedezhetjük fel a tipológiai kezdeti próbálkozásaiban, de a XIX. század végén fellendülő kísérleti lélektan és pszichometria is – sajátos közelítési módja és eszközrendszere ellenére – az embert kísérte megismerni.

Valóban a személyiség megismerésére először a pszichológia történetében a különböző tesztek irányultak. Korunkban már szinte áttekinthetetlen a tesztek „világa”, például csak a tehetség vizsgálatára konstruált tesztek közül hatezret tart számon a szakirodalom. (Az áttekinthetetlenséget a szó jelentéstartalmának bővülése tovább növelte, napjaink szóhasználatára már az egyszerű vizsgafeladatokat is tesznek nevezni.)

Gáspárné Zauner Éva több mint másfél évtizedes munkát szentelt arra, hogy a tesztek egyikének, a mondásválasztásnak új variánsát kidolgozza. Az ötlet, hogy az erkölcs, az erkölcsi érzék, az erkölcsi meggyőződés mondásokon keresztül történő vizsgálatával közelítsék meg a személyiséget, a század elején bukkant fel. E. CLAPARÈDE 1915-ben fejlődéslélektani vizsgálataiban rendszeresen alkalmazott átvitt értelmű közmondásokat, L. TERMAN (1916) pedig közmondásokat értelmeztetett

¹ E. Stern: Die Tests in der klinischen Psychologie. I–II. Zürich, 1955.

² Sz. L. Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai. Bp. 1964. II. 1042.

³ Rubinstein i. m. II. 958.

ugyancsak fejlődéslélektani vizsgálatok során. Általános személyiségvizsgálatokra mondásokat FR. BAUMGARTEN-TRAMER (1955) használt.⁴

A szerző a mondásválasztás alkalmazásának fő célját a *személyiség eligazításában* jelöli meg. A módszer – amelyben nem válik el élesen a diagnosztizálás a terápiától, habár az egyes mozzanatoknak elkülöníthető jellege van – segíti a személyiséget különféle vágyai, törekvései, céljai és eszményei közti eligazodásában s ezáltal járul hozzá az értékrendszer és közvetve az egész személyiség integrálódásához.

Gáspárné Zauner Éva eljárása átmenetet képez a szabadon vezetett expozíció és a sztandardizált tesztek között. A vizsgálat eszköztárához 120 mondás képezi; pontosabban 58 közmondás, 30 szállóige, valamint 32 idézet. Ezeket a vizsgálati személyek külön lapokon kapják kézhez, elolvasásuk után a nekik tetsző 10 mondást kiválasztják, majd ezt követően azt a 10 db-ot kell kiválasztaniuk, amelyek tartalmával a legkevésbé értenek egyet. A vizsgálati személyeknek indokolniuk is kell választásaikat. A módszert a szerző evokatívnak jelöli, mely értelmezés szerint interiorizált cselekvésre szólítja fel a vizsgálat, s e belső cselekvések külső hívásra, nyelvi jeleken keresztül tükröződnek. (17. old.)

A mondások között nincs konstruált, valamennyi a nép vagy megnevezhető szerző alkotása. Ugyanis a „népi bölcsességek, és szállóigék, idézetek művészi többletet tartalmaznak a pszichológiai célokra összpontosított szöveggel szemben, bennük lüktet a nép évezredek tapasztalati kincse, írók és költők személyes viaskodása az igazságért. Az igaz és nagy emberek szellemi hagyatéka él a szállóigékben, amelyek azért maradtak fent, mert természetükben rejlik a pszichológiai hívó jelleg: újra meg újra átélt tapasztalatokat fejeznek ki találó, rövid, sokszor szellemes formában. (27. old.)

A mondásanyag főként erkölcsi ítéleteket tartalmaz, melyek a következő kategória-rendszerbe sorolhatók:

1. Család, otthon, nevelés (Pl.: Az édesanyát senki sem pótolja. Magyar közmondás.)
2. Szeretlem, házasság, nemek viszonya (Pl.: A szerelmet nem pótolja semmi. Jókai Mór.)
3. Barátság, emberség. (Pl.: Barátot szerencse hoz, szükség próbál. Magyar közmondás.)
4. Közösség. (Pl.: Összevetett vállal erős a sokaság. Orosz közmondás.)
5. Munka, küzdés. (Pl.: A munka becsület és dicsőség dolga. Lenin.)
6. Tudás, tudomány. (Pl.: Az embert a tudása mindenütt eltartja. Orosz közmondás.)
7. Becsület, őszinteség. (Pl.: A legrövidebb út az egyenes út. Magyar közmondás.)
8. Önértékelés. (Pl.: Csak a szerénynek nem hoz a vágya kint. Vörösmarty Mihály.)
9. Életcélok köre. (Pl.: Békesség a földön minden embernek. Biblia.)
10. Életelvek. (Pl.: Mindent a maga idejében. Magyar közmondás.)

E módszerrel 500 személyt vizsgáltak meg, pszichológiai rendeléseken pedig további 1000 személy anyagát dolgozták fel.

Miután a mondatválasztás nem sztandardizált teszt-szerű módszer, „a teszteknel alkalmazott diagrammos ábrázolás és számszerű értékelés itt csak egy hozzávetőleges, tapasztalati normához való viszonyítást jelent.” (50. old.) A feldolgozás hat szempontú kvantitatív és jellegzetesen pedagógiai szempontú – ez a módszer specifikuma – kvalitatív elemzéssel történik. A szerző gondolatmenete szerint a mondások értékeket hordoznak, tehát a mondásválasztás feldolgozása nem más, mint a vizsgálati személy értékrendszerének – pedagógiai szemléletmódú – elemzése, személyiségének ezen keresztül történő értelmezése. Az elemzés rendező elve a ténylegesen birtokolható (faktikus) és a szabályozó (regulatív) érték kategóriák tételezése, és az elemzés a választás indokainak besorolása e két kategória valamelyikébe.

A továbbiakban a szerző esetek bemutatásán keresztül ismerteti meg olvasóival a mondatválasztás alkalmazását, melyeket tanítójelöltek, repülő-műszerész tanulók és általános iskolások körében végzett.

Bár e módszer érvényességének és megbízhatóságának végleges eldöntése még további nagyszámú vizsgálat eredményétől függ, a szerző próbaként összevetette a saját módszerrel nyert eredményeket két klasszikus projekciós teszt eredményeivel úgy, hogy ugyanazon vizsgálati személyeknél a három módszert (TAT, Rorschach, Mondásválasztás) együtt alkalmazta. A tesztek eredményeit öt területen – a beilleszkedés, a ráció és érzelem, a személyiség originalitása, az általános szociabilitás, valamint az indulati élet feszültsége – hasonlítottá össze. A tesztek eredményei között szignifikáns eltérést nem

⁴ Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Bp. 1967. 302–314.

mutatott ez az összevetés. Tehát úgy tűnik, hogy a mondásválasztás hasonló eredményességgel használható mint a klasszikus projekciós tesztek, sőt a szerző szerint az összehasonlításban szereplő klasszikus tesztek mélységével szemben többletjelzőt nyújt. Alkalmazását különösen indokoltan tartja a szellemileg elmélyült, filozófikus hajlamú, vagy érzelmileg túl gátolt személyek vizsgálatánál. Úgy véli, hogy a módszer a személyiségfejlesztés programjába is beilleszthető, – ugyanis direkte jellege miatt segítheti az énéideál megfogalmazását – de alkalmazható pszichológiai és pályaválasztási tanácsadásra, önelemzésre, önkontroll és önreguláció segítésére.

Néhány gondolat azonban a könyv elolvasása után is nyugtalanítja az olvasót. Bár a munka értékét nem kisebbíti, de meg kell jegyeznünk, hogy épp Fr. Baumgartner-Tramer hívta fel a figyelmet – más tesztek bírálata kapcsán – arra, hogy az erkölcsös nyilatkozat a vizsgálati személy tényleges erkölcséről semmi megbízhatót nem árul el, s emellett az interpretáció is szubjektív természetű. Semmi sem garantálja, hogy a vizsgálati személy valóban erkölcsi „meggyőződése” szerint él és cselekszik.⁵ Azt pedig a marxista pszichológia hangsúlyozza erőteljesen, hogy a személyiség a tettek komplex rendszere, egy tett sajátja pedig az, hogy társadalmilag előírdéz valamit.⁶

A könyvben kifejtett legfontosabb személyiséglelektani fogalmak terminológiájával nem mindenütt érthetünk egyet. A motívum, a cél, a gyökérvonások, az értékek, az eszmények megközelítése a legkülönbözőbb elvi, világnézeti alapon álló pszichológiai álláspontokat tükröz, ennek megfelelően nem alkotnak homogén rendszert. Leginkább az értékek és eszmék illetéknéppen kategorizálásával vitatkozunk.

Gáspárné Zauner Éva munkáját nem lehet közönyösen olvasni. Összefüggések végiggondolására, filozófiai és pszichológiai kategóriák pontosítására, definiálására kényszeríti olvasóit. S ha a töprengés eredményeként úgy érezzük, hogy sok dolog még tisztázatlan, nem kielégítően indokolt, ez nem a szerző törekvéseit kérdőjelezi meg, hanem az általa vállalt feladat nagyságát jellemzi.

Réthy Endréné

MOHÁS LÍVIA: GIMNAZISTÁK ÉNKÉPE ÖNJELLEMZÉSEIKBEN

Budapest 1978. Akadémiai Kiadó. 65 oldal

A pedagógiai elmélet és gyakorlat számára egyaránt jelentős kérdés, hogy az iskola az oktatás és nevelés folyamatában, az ismeretek megszerzésén, a választott hivatás gyakorlásához szükséges szakmai tudás, képességek kifejlesztésén túl, kialakítja-e a fiatalokban azokat a pszichikus sajátosságokat, amelyek dinamikus változó világunkban alkalmassá teszi őket társadalmunkban a harmonikus beilleszkedésre, a társadalmi munkamegosztásban a hivatásuk gyakorlására; rendelkeznek-e azokkal a belső feltételekkel, amelyek a munkavégzéshez, a különböző társadalmi feladatok teljesítéséhez nélkülözhetetlenek, a sikeres tevékenységet biztosítják.

A nevelés e sokrétű feladatát csakis a tanulók aktív közreműködésével valósíthatja meg, ha a fiatalok saját személyiségük alakításában tudatosan és tevékenyen maguk is részt vesznek. Eljuttatni az önnevelés szintjére a tanulókat egyik – ha nem a legfontosabb – feladata a szocialista pedagógiának. A fiatalok és azok megvalósítását szolgáló eszközök, módok számbavétele mellett a sikeres önnevelés nélkülözhetetlen feltétele az, hogy a fiatal tisztában legyen saját személyiségével, ismerje képességeit, alapvető tulajdonságait.

Vajon rendelkeznek-e a középiskolás fiatalok az önmegvalósításhoz szükséges önismerettel? Hogyan érzékelik környezetük valóságát, s benne önmagukat? És mi, pedagógusok, hogyan látjuk őket? Énképük szerkezetét, minőségét vizsgálva, elemezve elmondhatjuk-e, hogy rendelkeznek azokkal a legalapvetőbb személyiségjegyekkel, amelyek lehetővé teszik az önregulációt, a társadalmi beilleszkedést, a sikeres pályaválasztást, a választott hivatás követelményeinek való megfelelést?

⁵ Vincze i. m. 315.

⁶ L. Sève: Marxizmus és személyiségelmélet. Bp. 1971. 355.